

УДК 368.9 : 657.2+657.6

Д.А.Ковалевич, к.е.н., **І.Д.Дутчишин**,
Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Чернівці

ПРО ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ РОЗРАХУНКІВ ЗА СОЦІАЛЬНИМ СТРАХУВАННЯМ

У статті розкрито проблемні аспекти соціального страхування та перспективи його розвитку.

В статье раскрыты проблемные аспекты социального страхования и перспективы его развития.

The problematic aspects of social insurance and prospects of development are established in the article.

Ключові слова: соціальне страхування, соціальний захист, фонди фінансових ресурсів, відрахування, страхові фонди, страхові внески.

За умов побудови ринкової моделі економіки дуже важливе значення має глибоке усвідомлення економічної природи і сутності цільових фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, їхньої об'єктивної необхідності, зв'язку з іншими економічними категоріями і ролі в економічній системі держави.

В умовах реструктуризації економіки, що супроводжується економічною кризою і спадом виробництва, безробіттям, спадом життєвого рівня малозабезпечених верств населення, гостро стоїть проблема соціального захисту населення.

Згідно з статтею 46 Конституції України громадяни мають право на соціальний захист, суть якого полягає у забезпеченні певними коштами для прожиття у разі повної, часткової чи тимчасової непрацездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від громадян обставин, у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Розвиток загальнообов'язкового державного страхування, вдосконалення механізму його функціонування, забезпечення повного обліку та контролю за правильністю здійснення відрахувань на соціальне державне страхування є актуальним питанням сьогодні, яке потребує глибокого вивчення та обґрунтування.

Право на соціальний захист гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок: підприємств, установ і організацій; державного бюджету; страхових внесків громадян; інших джерел соціального забезпечення.

Загальнодержавне страхування поширюється на осіб, які працюють на умовах трудової угоди, та на осіб, які забезпечують себе роботою самостійно (творчі працівники, підприємці).

Фонди фінансових ресурсів цільового призначення є самостійною ланкою фінансової системи. Необхідність їх створення та функціонування зумовлена потребою в наданні певних соціальних гарантій населенню у разі досягнення

непрацездатного віку, втрати працездатності, годувальника, роботи, настання стихійного лиха та інших непередбачуваних подій. В економічному аспекті – це створення та використання фондів фінансових ресурсів для задоволення економічних і соціальних потреб держави, підприємницьких структур та окремих громадян. Фонди фінансових ресурсів існують майже в усіх країнах, проте в кожній є власний їх перелік.

В Україні до числа вказаних фондів належать: Пенсійний фонд, фонд соціального страхування на випадок тимчасової втрати працездатності, фонд соціального страхування на випадок безробіття, фонд соціального страхування від нещасного випадку на виробництві.

Принципи організації централізованих фондів фінансових ресурсів можна сформулювати так:

- ✓ відрахування до фонду централізовано визначаються державою відповідними законами і є власністю держави;
- ✓ відрахування до фондів є обов'язковими платежами й можуть стягуватися примусово;
- ✓ витрати з фондів здійснюються лише на визначені потреби, які передбачені законами України.

Держава підтримує такі важливі принципи соціального страхування, як відповідальність суспільства і держави за дбайливе ставлення до особистості громадянина та його потреб; державне гарантування реалізації застрахованими громадянами своїх прав, пов'язані з отриманням соціальних послуг і матеріального забезпечення за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням; відповідальність страхувальника і страховика за забезпечення прав застрахованих громадян (осіб) та членів їх сімей; особиста відповідальність застрахованого громадянина за дбайливе ставлення до свого здоров'я і збереження працездатності.

Конституція закріплює право громадян на соціальний захист та встановлює види соціального забезпечення. Соціальні права громадян України забезпечуються системою загальнообов'язкового державного соціального страхування. Джерелом коштів соціального страхування є головним чином асигнування із державного бюджету, страхові внески громадян, підприємств, установ і організацій.

Реалізація та фінансування діючої системи соціального забезпечення населення України спирається переважно на державне забезпечення і управління. Страхування є необхідним елементом виробничих відносин і пов'язане з відшкодуванням матеріальних витрат у процесі суспільного виробництва. Важливою умовою нормального процесу відтворення є його безперервність і безперебійність. Постійне відновлення виробництва необхідне для забезпечення щоденних життєвих потреб людей і всіх суспільно-економічних формацій, у тому числі в нашому суспільстві. Суспільство не може перестати ні споживати, ні виробляти.

Актуальні потреби в галузі економіки не можна вирішувати без удосконалення побудови бухгалтерського обліку, який у практичному аспекті формує інформаційну систему і дає змогу користувачам оперувати відповідними даними.

Проблеми, які виникли стосовно ведення бухгалтерського обліку, зумовили необхідність нових наукових досліджень. Проблемами обліку займаються такі провідні українські вчені-економісти, як Ф.Ф.Бутинець, П.М.Герасим, Г.П.Журавель, М.В.Кужельний, Н.М.Ткаченко, В.В.Сопко, Ж.К.Нестеренко та багато інших. У працях вчених розглядається методика ведення обліку, в тому числі чимале місце займає облік розрахунків з соціального страхування.

Головною метою соціального забезпечення населення є розширення соціальної бази ринкових перетворень на основі стабілізації життєвого рівня населення, зменшення тягаря наслідків реформ для найвразливіших верств населення, вжиття заходів щодо соціальної адаптації населення до цих перетворень.

Мета статті – дослідити порядок ведення обліку і контролю розрахунків з соціального страхування.

Завдання статті – розкрити економічний зміст та завдання обліку і контролю розрахунків за соціальним страхуванням.

Проблеми раціоналізації соціального навантаження на економіку є актуальними для України. Сьогодні стоїть завдання побудувати таку систему соціального захисту, яка могла б швидко і якісно підняти рівень життя соціально незахищених груп населення і в той же час не гальмувати розвиток економіки. Вирішити це завдання можна тільки шляхом формування гнучких, адаптованих до нових економічних умов систем управління соціальними ризиками, які рівняються на найкращі світові досягнення та зважають на національні особливості.

Розвиткові теорії та практики обліку і контролю, максимальному наближенню бухгалтерської методології до ринкових відносин та міжнародних стандартів сприяють праці Ф.Ф.Бутинця, О.С.Бородкіна, Б.І.Валуєва, З.В.Гуцайлюка, Б.М.Литвина, Ю.Д.Литвина, В.Ф.Палія, В.В.Сопка, І.Д.Фаріона.

Проблеми соціального забезпечення, в тому числі соціального страхування, останнім часом активно досліджувалися вітчизняними науковцями (М.Бойко, В.Бурак, М.Вігдорчик, О.Мачульська, В.Плиса, С.Синчук, І.Сирота, Б.Сташків, С.Юрій, І.Ярошенко). У їхніх працях розкрито зарубіжний досвід здійснення соціальної політики державою, правові основи соціального страхування, виявлено проблеми реформування соціальних фондів, розвитку окремих видів соціального страхування.

Питання розвитку соціального страхування зводиться до досягнення балансу між економічною і соціальною складовими розвитку суспільства, які

дозволили б уникнути конфронтації між ними та попередити перетворення соціального захисту населення з механізму управління соціальними ризиками в «баласт», який є перепорою економічного зростання.

Інститут соціального страхування виник як результат взаємодії двох принципів соціально-економічного управління ризиковими подіями: соціального регулювання економіки та страхування. У межах першого визначили основні орієнтири розвитку суспільства, а в межах другого формувалася механізм фінансового забезпечення досягнення соціальних цілей.

За умов побудови ринкової моделі економіки важливе місце належить загальнообов'язковому соціальному страхуванню.

Загальнообов'язкове державне страхування – це система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту й охоплює матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом, громадянами, а також бюджетних та інших джерел, передбачених законом [1].

У системі державного соціального страхування роль страховика виконує держава, яка бере на себе зобов'язання щодо створення страхових фондів і виплати страхового відшкодування. На ринку страхових послуг можуть функціонувати також недержавні компанії соціального страхування, які доповнюють і розширюють спектр страхових послуг. Страхувальниками є підприємства й організації, громадяни, держава, а застрахованими – працівники підприємств і організацій, а з деяких виплат – непрацюючі громадяни.

Між фондами чітко розмежовані сфери функціонування. Пенсійний фонд відображає страхування на випадок постійної втрати працездатності, формою страхового відшкодування є пенсії. Фонди соціального страхування передбачають страхування на випадок : тимчасової непрацездатності у зв'язку з хворобою, вагітністю і пологами; тимчасової чи постійної втрати працездатності внаслідок нещасних випадків; втрати джерела отримання доходів унаслідок безробіття. Формами страхового відшкодування є пенсії і різного роду допомоги та виплати. Кожен фонд має закріпити доходи та видатки і відповідну систему управління.

Право на забезпечення за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням мають застраховані громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства та члени їх сімей, які проживають в Україні, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування громадян України

будується на засадах:

- ✓ законодавчого визначення умов і порядку здійснення загальнообов'язкового державного соціального страхування;

- ✓ обов'язковості страхування всіх працюючих на умовах трудового договору (контракту) та інших підставах, передбачених законодавством про працю, та осіб, які забезпечують себе роботою самостійно, громадян – суб'єктів підприємницької діяльності;

- ✓ надання права отримання виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням особам, зайнятим підприємницькою, творчою діяльністю;

- ✓ обов'язковість фінансування страховими фондами (установами) витрат, пов'язаних із наданням матеріального забезпечення та соціальних послуг, у обсягах, передбачених законами з окремих видів загальнообов'язкового державного соціального страхування;

- ✓ солідарності та субсидування;

- ✓ державних гарантій реалізації застрахованими громадянами своїх прав;

- ✓ забезпечення рівня життя, не нижчого за прожитковий мінімум, встановлений законом, шляхом надання пенсій, інших видів соціальних виплат та допомоги, які є основним джерелом існування;

- ✓ цільового використання коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування;

- ✓ паритетності представників усіх суб'єктів загальнообов'язкового державного соціального страхування в управлінні загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням [1].

Страхові фонди беруть на себе зобов'язання щодо збору страхових внесків та надання застрахованим особам матеріального забезпечення і соціальних послуг при настанні страхових випадків.

Страхові фонди є органами, які здійснюють керівництво та управління окремими фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування, провадять збір та акумуляцію страхових внесків, контроль за використанням коштів, забезпечують фінансування виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням та здійснюють інші функції згідно із затвердженими статутами.

Управління страховими фондами здійснюється на паритетній основі державою та представниками суб'єктів соціального страхування, правлінням та виконавчими дирекціями страхових фондів, які забезпечують визначені законами конкретні види соціального страхування.

Розміри внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування з кожного його виду визначаються, виходячи з того, що вони повинні забезпечувати:

- ✓ надання особам матеріального забезпечення та соціальних послуг;

- ✓ фінансування заходів, спрямованих на профілактику страхових

випадків;

✓ резерву коштів для забезпечення виплат та надання соціальних послуг застрахованим особам;

✓ покриття витрат страховикам, пов'язаних із здійсненням загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Розміри внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування залежно від його виду щорічно встановлюються Верховною Радою України відповідно для роботодавців і застрахованих осіб з кожного виду страхування на календарний рік у відсотках одночасно із затвердженням державного бюджету України. Для визначення розміру внесків додаткові джерела коштів можуть враховуватись у разі їх систематичних надходжень до фонду [2, с.10].

Страхові внески на загальнообов'язкове державне соціальне страхування залежно від його виду визначаються з кожного виду страхування, здебільшого у відсотках:

✓ для роботодавців – до сум фактичних витрат на оплату праці та інших виплат найманим працівникам, які підлягають обкладенню прибутковим податком з громадян;

✓ для фізичних осіб – до сум оподаткованого доходу (прибутку).

Внески на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійних захворювань сплачує виключно роботодавець.

Джерела та порядок формування коштів цільових страхових фондів для забезпечення осіб, які повністю або на певний час звільняються від сплати внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, визначаються законами України з окремих видів загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Згідно з діючим законодавством, всі підприємства, об'єднання та організації повинні вести бухгалтерський облік та нести відповідальність за дотримання порядку обліку та звітності.

Перенесення інформації з первинних документів до облікових реєстрів здійснюється в міру їх надходження до місця обробки – бухгалтерії, проте не пізніше строку, що забезпечує своєчасну виплату заробітної плати, складення бухгалтерської і статистичної звітності, декларацій і розрахунків з податків, обов'язкових відрахувань до державних цільових і позабюджетних фондів.

Правильне використання коштів соціального страхування залежить від своєчасного і достовірного ведення бухгалтерського обліку, основними завданнями якого є: своєчасне нарахування і перерахування внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування; достовірність виплат за рахунок фондів соціального страхування; правильне складання звітності про нарахування, використання і перерахування коштів соціального

страхування; забезпечення прозорості системи соціального страхування.

Облік розрахунків за страхуванням ведеться на рахунку 65 "Розрахунки за страхуванням" за зборами на обов'язкове державне пенсійне страхування, на обов'язкове державне соціальне страхування, на обов'язкове соціальне страхування на випадок безробіття, за індивідуальним страхуванням персоналу підприємства, страхуванням майна та за іншими розрахунками за страхуванням. Цей рахунок балансовий, пасивний, призначений для обліку джерел засобів.

Порядок справляння та використання зборів всіх видів страхування регулюється чинним законодавством.

За станом розрахунків за соціальним страхуванням проводиться контроль, який здійснюється на всіх стадіях руху даних: від їх надходження до здавання опрацьованої інформації на тих чи інших носіях в архів. Крім даних та інформації, контролю підлягає технологія облікового процесу: порядок надходження облікових даних на комп'ютер, програмні та технічні засоби їх обробки, порядок доступу до них.

На різних стадіях надходження даних, їх обробки та видачі результативної інформації використовуються різні види та методи контролю, змінюється порядок фіксації, оформлення та виправлення помилок.

З розвитком економіки і ростом обсягу інформації, яку потрібно терміново обробляти бухгалтеру, зростає час на однотипні розрахунки й операції. Тому доцільно не використовувати час працівників бухгалтерії на арифметичні операції, а автоматизувати якомога більшу частину розрахунків. З цією метою використовують персональні комп'ютери. Для них складаються спеціальні бухгалтерські програми, як-от 1С «Бухгалтерія», «Парус» та інші. До складу цих програм входять такі модулі, як облік персоналу, розрахунки зарплат, обов'язкових та необов'язкових платежів, складання платіжних доручень, відомостей та інших фінансових документів.

У період переходу до повноцінної ринкової економіки автоматизація бухгалтерського обліку, точність й оперативність інформації є вирішальними факторами успішного розвитку економіки України. При цьому необхідно враховувати значну різницю у змісті бухгалтерського обліку в Україні і в країнах з розвинутою ринковою економікою. Вони є неосновною частиною бухгалтерського обліку, основна увага приділяється фінансовому аналізу та прогнозуванню. Тому дуже важливою є оцінка завдання й цілей автоматизації бухгалтерського обліку.

Список використаних джерел:

1. Закон України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами зумовленими народженням та похованням" від 18.01.2001 року №2240.
2. Закон України "Про оподаткування прибутку підприємств" № 283/97 ВР від 22.05.1997р. (з врахуванням змін і доповнень).
3. Внукова Н.М., Кузьминчук Н.В. Соціальне страхування: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2006. – 352 с.